

KERTINĖ PARAŠTĖ

Blaivus žvilgsnis į Lietuvą ir Vidurio Europą

Subyrėjus geležinei uždangai, iš Vakarų į Rytus plūstelėjo smalsių lankytojų srautas. Istoriai, žurnalistai, rašytojai, politikai stengiasi Vakarams išaiškinti paslaptį Vidurio-Rytų Europos tautas – vieno amerikiečių autoriaus žodžiais, „tas niūriasis teritorijas, kurios nepasizymi ryškios geografijos ar tvarkinga istorija“.

Pagrindiniu vadovu po Baltijos šalis Vakaruose laikoma britų žurnalisto Anatole Lieven knyga „Baltišką revoliuciją“ (*The Baltic Revolution*), su kuria dažnai lyginami anksčiau ir vėliau pasirodę veikalai. Kai kuriems komentatoriams Lietuvoje patiko lietuviams naudingas jos kritiškas žvilgsnis į „pasipūtumą“, „iluzijas“ ir „provinciškumą“. Užsienyje Lieven'o knygos poveikis buvo dvilypis – ja remiasi ir Lietuvos draugai, ir nedraugai.

Nedaug mažiau dėmesio užsienyje sukėlė ir neseniai pasirodžiusi amerikiečių žurnalistės, London'o dienraščio *Spectator* redaktorės Anne Applebaum knyga „Tarp Rytų ir Vakarų“ (*Between East and West*, 1995). Tai intelektualinė kelionė nuo Baltijos iki Juodosios jūros, nuo Karaliaučiaus, pro Vilnių, Perloją, Paberžę, Eišiškes, Minską ir Lvovą iki Odesos. Kaip ir Lieven, autorė supina savo įspūdžius su vietinių žmonių pasakojimais ir istorinėmis ekskursijomis.

Lietuvoje autorę ypač domina romantiškieji lietuviškojo nacionalizmo atspalviai (kaip, pavyzdžiui, „Perlojos respublika“), religinis polėkis ir įvairių kultūrų sankryžos. Kalbėdamasi su lietuviu ir lenkais apie Vilniaus kraštą, ji užčiuopia jausminę prarają. Todėl ji šiek tiek skeptiškai klausosi tik „Z“ raide identifikuoto Vilniaus universiteto profesoriaus aiškinimų, jog vilniečiai esantys tikta sulenkę lietuviai, o vakarinė Gudija buvusi tirštai lietuviška. Vilniaus krašto daugiakultūriškumą jai simbolizuoja Adomas Mickevičius; ji klausia, ar jis lenkas, lietuvis, gudas, žydai – ar tu kultūrų derinys? Apie religiją ir tautiškumą jai pasakoja buvęs sąžinės kalnys Petras Cidzikas ir kapucinas tėvas Stanislovas Dobrovolskis. Teigiamai paminimi ir prieš sovietinius okupantus kovoję lietuvių partizanai.

Anne Applebaum išsiskiria iš daugelio Vakarų komentatorių

savo blaivesniu požiūriu į „nacionalizmą“, kurio ji nelaiko monolitiška pamėkle. Pažymėjusi, kad daugelis vakariečių Vidurio-Rytų Europos tautų išsilaisvinime težiūrėjo pavojingą „nacionalizmo bangą“, autorė sutinka, jog nacionalizmas kartais gali būti pavojingas, destabilizuojantis ir nepatogus diplomatams. Bet, primena ji, ką vieni vadina „nacionalizmu“, kitiems yra patriotizmas ir laisvė. Pasaulio valstybės vyrų taip numylėtasis „pastovumas“ dažnai būdavo ir kalėjimu. Dar 19-ame šimtmečiu nacionalizmas buvo laikomas su demokratija neatjungiamai susijusia liberalizmo dalimi.

Be to, rašo knygos autorė, Sovietų Sąjungai subyrėjus, nacionalizmas virto praktiška būtinybe. Idant demokratija galėtų įsiskirti po dešimtmečių (ar šimtmečių) ironijos, žmonės turėjo pasijusti tapatūs su savo vyriausybe; turėjo patikėti, kad jų krašto gerovę paskatins ir jų asmenišką gerovę. Norint užbaigti terorą, išvalyti melus ir vėl integruoti mažumas, reikėjo iš naujo pervertinti istoriją – ko reikalavo nacionalistai.

„Tarp Rytų ir Vakarų“ turi visas gerąsias „Baltiškios revoliucijos“ savybes: abu autoriai smalsūs, imlūs, įžvalgūs, kritiški. Be to, Applebaum atsispiria snobizmo pagundai, kuriai kartais pasiduoda Lieven. (Tais atvejais jis tampa panašus į 19-ojo šimtmečio anglų džentelmenus, kurie, lankydami užsienyje, negalėdavo atsistebėti, kad ten žmonės jaučia ir galvoja kitaip, negu karalienės Viktorijos Britanijoje.) Jam praverstų dešimt gramų kuklumo ir erdvesnis požiūris į kultūrinę įvairybę – savybes, kuriomis Anne Applebaum gausiau apdovanoja. Ji pastebi, kad lietuvių kartais elgiasi keistai ir pasiduoda iliuzijoms, bet vis dėlto nežūri į juos iš aukšto, kaip Lieven. Netobulybė jai – bendražmogiška savybė.

Tik retas Vakarų komentatorius taip gerai supranta, kokie pavojai grėšė Vidurio-Rytų Europos tautoms. „Viskas turėjo nugrimti rusifikacijos liūne“, rašo Applebaum. Vakarai buvo nurašę ištisias tautas, „tartum jos būtų ištripusios Pripetės pelkėse“, ir po 40 metų jos pradingo iš atminties. Bet ir joms išsilaisvinus, sovietinės santvarkos nuodai tebėra giliai įsisunkę. Nepaisant visa to, keliaudama tarp Baltijos

Krikščioniškos demokratinės minties formavimas Lietuvos katalikų spaudoje (po Atgimimo)

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Pirmiausia skaitytojams gal bus įdomu susipažinti su Lietuvos katalikų spaudoje situacija bendrame masinių informavimo priemonių margumyne. Atgimimas sukėlė nelauktą spaudoje protrūkį. Lyg atidarius šliuzus, kurie 50 metų laikė spausdintą žodį prispausta ir pridusintą, plūstelėjo galinga leidinių srovė, kuri nešė ir gyvybingus šaltinių vandenius, ir purvinas drumstas putas. Iš pradžių niekas nežiūrėjo ir net nepaisė tu informacijos vandenų kokybės, visi tik džiaugėsi atgauta žodžio laisve ir tuoj pat buvo nukaltas terminas: laisva, nepriklausoma spauda. Tas terminas galioja ir šiandien, tačiau jo turinys jau turi visai kitokią prasmę. Paaikškėjo, kad leidiniai, šandien skelbiantys save laisvais ir nepriklausomais, būtinai kam nors tarnauja: arba buvusio KGB tarnyboms, arba atskiroms mafijinėms struktūroms, arba neokomunistinės nomenklatūros likučiams, kurie šiuo metu bandą ir savo rankas suminti visą Lietuvos ekonomiką. Katalikų spaudai niekada neatėjo į galvą pavadinti save „laisva ir nepriklausoma“, nors ji tarnauja tik Dievo surikiuotiems planams įgyvendinti, o tiksliau – tarnauja visiems žmonėms, kurie apimti dvasinio alkio ir troškulio. Tad tikrąja to žodžio prasme ji yra laisva ir nepriklausoma.

Šiandien jau nusistovėjo tam tikros tendencijos ir vertinimo kriterijai, taigi jau galima daryti ir tam tikras išvadas, vertinant didžiulę ir margą Lietuvos spaudos mozaiką.

Lyginant su kairiaja arba liberaliąja spauda, katalikų leidiniai sudaro labai menką procentą. Ką aš turiu galvoje, sakydama „kairioji ir liberalioji“ spauda? Visų pirma, neokomunistinio pobūdžio leidiniai, kaip *Diena*, *Respublika*, *Europa*, kurie, pasirodę didžiuliais tiražais, savo skaitytojus jau nuo pirmos savo atsiradimo dienos kreipė nepasitikėti nepriklausomos Lietuvos pirmąja

* Pranešimas, skaitytas 1995 metų Ateities savaitgalio programoje lapkričio 4 dieną Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje.

ir Juodosios jūrų, autorė atrado daug įrodymų, kad karas, komunizmas bei rusifikacija nesunkiai kasko, kas gražu; kad įvairybė sugeba išlikti ilgiau už prievartą įbruktą vienodumą. Jos kelionės jai palidėjo, kad žmonės sugeba pergyventi bet kokius bandymus juos išrauti.

Algirdas Landsbergis

Šiemetinio Ateities savaitgalio programoje lapkričio 4 dieną Jaunimo centro Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, kalbą iš Lietuvos atvykusį „Dienovidžio“ redaktorę Aldoną Žemaitytę. Jono Kuprio nuotrauka

valdžia, t.y. Vytauto Landsbergio – Gedimino Vagnoriaus vadovavimo metodais, išleidžiamais įstatymais. Tuo laikotarpiu buvo išlieta daug patyčių, neapykantos, šmeižtų, juodinant ir pavienius žmones, vadovaujančius valstybei, ir visą valdymo struktūrą. Atskiro dėmesio nusipelnė rafinuotasis Lietuvos rytas, kaip pats pavojingiausias krikščioniškai vertybinei sistemai, bet tai jau kito pokalbio tema. O greta šių didelių dienraščių pasipylė galybė bulvarinio tipo laikraščių, kutenančių vartotojo miesčionišką skonį ir smalsumą. Temos, kurias marksistinė ideologija laikė tabu, dabar užtvindė skaityto rinką: įvairūs horoskopai, kino žvaigždžių intymūs gyvenimai, seksas ir porno aprašymai, parapsichologiniai pasakojimai buvo suversta į vieną krūvą. Tokie laikraščiai dar ir šiandien turi pakankamą paklausą ir ne tik tarp paauglių, bet, kas keisčiausia, tarmis, tarp kaimo moterėlių ar studentų.

Taigi šitokioje situacijoje atsirado katalikų spauda, prie kurios konkrečių leidinių aš norėčiau ilgiau stabtelėti. Tų leidinių, kaip minėjau, nėra daug; kiekvienas iš jų turi idomią tu keletą Atgimimo metų istoriją.

Pirmasis 1989 metais pasirodė žurnalas *Katalikų pasaulis*, išėjęs tuomet 100 tūkstančių egzempliorių tiražu. Jis atsirado kun. Vlado Aliulio rūpesčiu, nes Tėvas Aliulis, marjonas, buvo gana įtakinga Katalikų Bažnyčios figūra net sovietmečiu, jis kažkaip mokėdavo rasti kalbą su sovietiniais valdininkais. Toks tiražas buvo puiki proga išnaudoti galimybes ir užsigarantuoti sau pastovų skaitytoją. Deja, ta proga nebuvo pasinaudota. Jau 15-16 žurnalo numeris (iš pradžių tai buvo dvisavaitinis leidinys), kaip sakoma „užbuksavo“, ėmė kristi tiražas. Kodėl taip įvyko? Visu pirma, turėjo įtakos 1990 metų vasaros ir rudens Sovietų Sąjungos ekonominė blokada, kurios metu susvyravo daugelio Lietuvos spaudoje leidinių likimas. Ant

katalikišką spauda, tai prityrusių darbuotojų ir darbo igūdžių stoka. Į *Katalikų pasaulį* atėjo techninis personalas iš *Kultūros barų*, įpratęs dirbti vangiai, nesavarankiškai, be iniciatyvos. O katalikiškai mąstančių ir rašančių žurnalistų nebuvo. Pirmuosiose numeruose savo medžiaga, daugiausia aiškindamas šventąjį Raštą, beveik pusę žurnalo užpildavo kun. Jonas Lauriūnas, be galo šviesi asmenybė, kankintas KGB, bet mažai susijęs su spaudos darbu. O ir kiti žurnalo darbuotojai pirmiausia kėlė užkaišioti tas spragas, kurios nukriksčionintoje visuomenėje atsirado per pusę amžiaus. Kaip minėjau, buvo aiškinamas šventas Raštas (kaip populiariai ir įdomiai tai daroma – tai jau kitas klausimas). Bažnyčios istorija, liturgija; taigi *Katalikų pasaulis* tapo lyg metodinė literatūra atsiradu-

siams katechetams, neturintiems jokio pasiruošimo tam darbu. Reikia neužmiršti, kad tai buvo leidinys, egzistuojantis prie Lietuvos Vyskupų konferencijos. Tai irgi uždėjo antspaudą bažnytinio, religinio leidinio, kurio skaitytumui laisvą turėjo nulėmti žurnalistų meistriškumas ir novatoriškumas. O tokių žurnalistų dar nebuvo. Buvo tik entuziastai idealistai, mažai ką bendro iki tol turėję su spauda, nors ir sovietine. Labiau išprususių, o tuo labiau ateizotu skaitytojų žurnale galėjo erzinti ir sentimentalokos iliustracijos (kiek man žinoma, leidėjai tikėjosi, kad jos bus išsikerpamos ir naudojamos kaip reprodukcijos sienų puošybai), ir įkyrokas šv. Mišių aiškinimas, supažindinimas su šventųjų gyvenimais. Šiaip ar taip, *Katalikų pasaulis* tapo lyg nesustabdomai krito, ir šiandien, t.y. 1995 metais, jis tėra 7.3

nuo 100 tūkstančių iki 7 tūkstančių, ar ne?

Bet leidėjai turėjo ir turi viziją profesionali, ir žurnalo turinio bei formos kokybę kyla. Buvęs redaktorius (1991-1994 metais) kun. Aušvydas Belickas baigė Briuselyje, J. Šumano žurnalistikos institute, kursus. Žurnale atsirado naujų rubrikų, daugiau reportažų iš parapijų, iš vienuolių, padaugėjo pasaulietinės medžiagos. Šiuo metu redaktoriui dirba Kastantas Lukėnas, pasaulietis, baigęs architektūros mokslus, bet su aiškiu rašančio istoriko polinkiu. Ir, mano nuomone, žurnalui tai tik į sveikatą. Atėjo pora naujų jaunų žurnalistų, jau turinčių naujoviškesnę žurnalo viziją. Trūksta patyrimo, bet netrūksta entuziazmo pajudinti aktualesnes ir problematiškesnes temas, net iš bažnytinės tematikos. Prisimenu daug triukšmo praėjusį pavasarį sukėlusį kun. Antano Saulaičio, SJ straipsnį apie išsituokusių naują santuoką ir galimybę priimti Komuniją. Tai, kas Vakaruose nesukeltų tokios skausmingos reakcijos, Lietuvoje tarsi širšyną pajudina. Labai gerai, kad žurnalas (jis, beje, tapo mėnesiniu, pagerėjo jo išvaizda, kai pradėtas spausdinti Kaišiadorių A. Jakšto katalikiškoje spaustuve) nesigėdija savo specializacijos, t.y. specifinių tekstų apie Bažnyčią, liturgiją, šv. Rašto egzegzę, bet labai svarbu jam siekti pusiausvyros tarp bažnytinės ir pasaulietinės tematikos ir tuo būdu pritraukti platesnį skaitytojų ratą. Svarbu nebijoti žurnalą įsileisti kuo daugiau aktualių gyvenimiškų temų ir populiariu stiliumi formuoti krikščionišką demokratinę mintį tarp įvairaus lygio kaimo ir miesto skaitytojų (reikia sutikti, kad *Katalikų pasaulio* auditorija yra labiau kaimiška, nei miestietiška).

Antrasis katalikų spaudoje leidinys, pasirodęs 1989 metų pabaigoje – žurnalas *Caritas*, kurį ėmė leisti Lietuvos „Caritas“ federacija, panorusi savo skleidžiamas karitatyvines, socialines problemas išsakyti per spaudą. Šio žurnalo redakcija, leidyba, platinimas patyrė analogišką *Katalikų pasaulio* procesą. Pirmieji jo numeriai išėjo 30 tūkstančių egzempliorių (Nukelta į 2 psl.)

Ateities savaitgalio literatūros vakare, lapkričio 4 dieną, Jaunimo centro kavinėje, Čikagoje, savo poeziją skaitė Kazys Bradūnas, Kazimiera Bradūnienė, Juozas Žygas, Jonas Pabedinskas – vienas iš rengėjų. Jono Kuprio nuotrauka

Šiame numeryje:

Blaivesnis požiūris į nacionalizmą • Krikščioniška demokratinė mintis Lietuvos spaudoje • Istoriko Prano Čepėno (1899–1980) mirties sukakčiai • Šiemetinis Poetinis Druskininkų Ruduo • Eugenijaus Ališankos eilėraščiai • Europos skulptūrų parkas prie Vilniaus

Krikščioniškos demokratinės minties formavimas

(Atkelta iš 1 psl.)

sempliorių tiražų, šiais metais *Caritas* tiražas sudaro tik apie 6 tūkstančius egzempliorių. Tai yra realus žurnalo santykis su savo skaitytojais, turint galvoje, kad daugiausia jis platinamas per „Caritas“ skyrus, įsikūrusius visuose Lietuvos rajonuose (prenumerata — 1,000 prenumeratorių — tesudaro mažąją tiražo dalį). Savo tematika *Caritas* yra pasaulietiškesnis už *Katalikų pasaulį*, bet, man rodos, jis daugiau laimėtų stengdamasis atgauti prieškarinio katalikiško *Moters* žurnalo pozicijas. Šiuo metu Lietuvoje einantis žurnalas *Moteris* yra ta pati *Tarybinė moteris*, turėjusi savo metu didžiausią — pusės milijono — tiražą. *Moters* redakcijos darbuotojos, kaip ir žurnalo turinys, išliko nepakitę būtent savo pluralistinių idėjų, o tiksliau, jokių idėjų nebuvimas.

Katalikiškas žurnalas, skaitomas moterims, be abejo, turėtų tvirtą pasaulėžiūrinių stuburą, propa-guotų krikščioniškas vertybes, ypač šeimos, švietimo, auklėjimo srityse. Lietuvoje šiuo požiūriu yra palaidas bala, kitoje tarptautinėje, neegzistuoja jokia vertybių skalė, nėra jokių pozityvių programų, o, pavyzdžiui, tautinės mokymų programa, esančia pirmąsias Atgimimo metais Kultūros ir švietimo ministerijoje, sprog kaip mulio burbulas. Dabar prie Atviros Lietuvos fondo kuriamas programa „Švietimas Lietuvos ateitį“ neturi nieko bendro nei su tautiškumu, nei su katalikybe, t.y. su nepriklausomos Lietuvos valstybės švietimo tradicija. Veikia tai yra liberalistinių laicistinių programų ir tezių mišinys. Taigi *Caritas*, išėjus iš siauresnių Federacijos apibrėžtų rėmų į daugybę aktualijų perpildytą mūsų gyvenimą, galėtų tapti katalikiškos pasaulėžiūros skaitytojus, labiausiai moteris ir šeimas, vienjančiai leidiniu.

Verta atskirai sustoti ties laikraščiu *XXI amžius*, kuris 1990 metų rugsėjį pradėjo eiti Kaune, kaip Lietuvos katalikų mokslo akademijos Kauno skyriaus leidinys. Iš pat pradžių jis susilaukė kontroversiškų vertinimų ir Lietuvoje, ir, kiek žinau, išsvirtoje. Įdomumo dėlei galiu pridurti, kad jis nepatyrė tokio tiražo šuolio, kaip aukščiau minėtieji žurnalai. Prieš penkerius metus jo tiražas siekė 8-9 tūkstančius, dabar — apie 5 tūkstančius egzempliorių. Šis laikraštis pavadintas Lietuvos katalikų laikraščiu ir nepabūgsta bent kuria proga pabrėžti, kad jis vienintelis toks esąs — katalikų. Daugeliui jo vertintojų didelį šėmųs sukėlė jau pats pavadinimas *XXI amžius*. Iš tikrųjų čia nebūdu nieko blogo, jei ne visiems žinoma šio pavadinimo priešistorė. Vyresniaji kartą puikiai mena prieš karąėjusį *XX amžius* — katalikišką dienraštį, aukšto lygio, stiprių intelektualų neokatalikų leidžiamą laikraštį, kuris savo tiražu nukonkuravo ir oficialią *Lietuvos aidas*, ir kitus laikraščius. Tai buvo tiems laikams modernaus turinio ir tokios pat formos leidinys, konkuruojantis su kitais informacijos operatyvumu, jos atranka, leidėjų pozicijos aiškumu, tekstų parengimo profesionalumu.

Iš *XXI amžiaus* lauktume to paties, ir dar daugiau, nes pavadinimas projektuoja į ateitį. Pavadinimas įpareigoja ne tik sekti savo garsiojo pirmtako tradicija, bet ir pranokti visus kitus laikraščius. O iš tikrųjų *XXI amžius* su savo pavadinimu atsiduria, švelniai tariant, komiškoje situacijoje. Iš kurgi jam imti žurnalistinių pajėgų meistriskumui, jei redakcijoje žurnalistas dirba tik pora žmonių, ir tie patys be žurnalistinio ar filologinio pasiruošimo? Kurgi jam galybės su neokomunistiniais spaudos lyderiais,

Du Lietuvos katalikų spaudos darbuotojai: Ateities Nepriklausomos Lietuvos „XX amžius“ redakcinio savaitgalio metu, lapkričio 5 diena, Ateitinių namuose, Lemont'e, kalbasi „Dienovidžio“ redaktorė Aldona Zemaitė su prelatu Juozu Prunskiu, prieškarinės

kurie sėkmingai išplėvė rinktinijos ir komjaunimo pinigų, rinktuos keletą dešimtmečių! Vargšas *XXI amžius!* Man nuostirdžiai gailla jo redaktoriaus ir kitų darbuotojų, kurie atkakliai, net kažkaip niauriai, iriasi į priekį visuotinėje finansinių ir intelektualinių nepriteklių jūroje. Pagirtinas jų atkaklumas, bet negalima nematyti, kad laikraštis nei atspindi visų Lietuvos katalikų lūkesčių (pavyzdžiui, inteligentų jo į rankas neįkiši), nei suspėja operatyviai painformuoti savo skaitytojus apie pasaulinius įvykius, vykstančius Katalikų Bažnyčioje. Anot redaktoriaus, laikraščio uždavinys — formuoti katalikišką bendrumą. Ta prasme, jis ir pasiekia savo tikslą, nors, reikia pripažinti, tik iš dalies. Pavyzdžiui, daugelio kaimų parapijų kunigams laikraštis pateikia medžiagos jų pamokslams. O ir skaitytojai yra tie, kurie iš tikrųjų išlaikė katalikiškos bendrumo sąsajas bei šio bendrumo ateizmo siautėjimo laikais. Daugiausia tai kaimo žmonės — atkaklūs, užsispyrę, nepasidavę atkaimo pranašų bauginimams, bet pakankamai konservatyvūs Bažnyčios povatikiams atnaujinimo atžvilgiu. Laikraštis ta prasme galėtų būti juo mentaliteto pėrmėjas ir lavintojas. Bet... tie kilmės kėlimasia turi susiripinti ne tik spaudos, bet ir idėjų pateikimo formos kokybę. Kol kas iš *XXI amžiaus* šito per drasų reikalauti.

1990 metais pasirodė ir Lietuvos krikščionių demokratų partijos laikraštis *Apžvalga*, užprogramuotas leisti 12-13 tūkstančių egzempliorių tiražu (tik maždaug yra partijos narių). Šiuo metu jo tiražą sudaro apie 6 tūkstančiai egzempliorių, vadina-si, net reikalavimas, kad kiekvienas partijos narys skaitytų šį leidinį, nevykdomas. Vienu metu *Apžvalgos* redaktore teko būti net šio pranešimo autorei, bet aš turėjau bent kiek kitokią viziją, negu dabartiniai redaktoriai. Vis dėlto reikia pasakyti, kad leidinio turinys ir forma — tai redaktoriaus idėjų ir pasirengimo realizuoti atspindys, nors laikraščio ar žurnalo gamybos kolektyviškumo jokiais būdais ne-nuineigsi.

Apžvalga ir *XXI amžius* vienu metu redagavo tas pats asmuo, ir tai abiem laikraščiams uždėjo vienodumo antspaudą. Reiklesni ir kritiškesni skaitytojai įvertindavo trumpai drūtai: per daug bažnytiška, zakristija kvepia... Iš tikrųjų redaktoriai elgėsi negudriai ta prasme, kad orientavosi tik į tikinčiąją visuomenės dalį, o tas tikėjimas buvo specifinis, o tas puse amžiaus buvęs mokys-

mas ir filosofija Vakaruose nukelti ir priekį labai toli, o sovietų okupuotoje Lietuvoje, kurios nepasiekdavo pasaulio modernėjimo nei rašytiniai, nei žodiniai šaltiniai (išskyrus bet galo trukdomus klausytis „Amerikos balsą“ ir „Vatikano radiją“), laikas tar-si sustojimo vietoje. Prasidėjus Atgimimui, pastebime itin keistą reiškinį: apie Bažnyčią (ir institucinę, ir pastato prasme) žmonės sukluzavę psichologas arba kaip katechetai, arba kaip katalikiškų leidinių autoriai. Tokių žmonių mąstymo ir rašymo stilius — perdėta egzaltacija, jausmingumas, mistiškumas, perteikiamas primityvoka forma. Šių autorių tiesiog reikia saugotis, kaip kompromituojančių leidinį, kad jis nepadėtų kvepėti zakristija.

Grįžtu prie *Apžvalgos*. Dabartinis jos redaktorė (ji kartu redaguoja ir ketvirtinį almanachą *Tėvy-nės sargas*) savo leidybos programoje skelbia, kad krikščionių demokratų partijos leidinių tikslas: „įvesti krikščioniškos demokra-tijos, ugdyti partijos politikų igū-džius, propaguoti krikščioniško-s demokratijos idėją, formuoti krikščionių požiūrį į politiką, ekonominę, kultūrą“. Tai labai gražūs, kilnūs ir juosmingi tikslai. Dieve padėk, prasmeti. Tačiau tikrovėje *Apžvalga* neišvengia temų ir autorių siaurumo, to kas „bažnytinio“ specifškumo, kuris turėjo stiprų atspalvį laikraščio leidybos pradžioje. Laikraščio

Ateities savaitgalio metu, lapkričio 5 diena, Ateitinių namuose, Lemont'e: dr. Kazys Ambrozaitis, Lietuvos ambasadorius Pietų Amerikos valstybėms dr. Vytautas Dambra, vienas iš savaitgalio paskaitininkų, dr. Vytautas Narutis, vienas iš rengėjų.

suskirstyta rubrikomis, ir tos rubrikos puslapiuose turi savo aiškias ir nuolatinę vietą. *Dienovidis* gal kai ką stebina temų įvairove, bet redakcija mano, kad ją diktuoja pats gyvenimas. Užsi-mojus būti tautišku ir katalikišku, laikraštis orientuojasi į kultūros problematiką, t.y. įvairius politikos, ekonomikos, verslo, socialinio gyvenimo reiškinius ma-to per kultūros ir moralės prizmę. Kitas jo skiriamasis bruožas — pastovi draugystė su išsvirto ar-ba, kaip derėtų sakyti, Vakarų treptiniais. Prisipažinsiu, kad aš, kaip redaktorius, mokiausias, tegul ir nesisteningai, nes tai sistemai susidaryti nebuvo sąlygų, iš prieškarinio, t.y. Nepriklausomybės laikų spaudos (ir didžiausią įtaką čia man darė *Naujoji Romuva*, nors nedaug jos egzempliorių pakliuvo į rankas), ir iš susitikimų su išsvirto atstovais, iš jos leidinių, pasiekusių Lietuvą jau Atgimimo metais. Tai buvo tikras atradimo metas ir džiaugsmas, nes galima įsivaizduoti, ką tai reikė pražinti į marksizmo rėmus neįspūstantį mintį ir apskritai pajusti dvasinio komforto teikiamą malonumą — skaityti ir kalbėtis su bendraminčiais.

Dienovidžio pirmuose numeriuose, kaip jau rašiau jubilejiniame laikraščio vedamajame, dar plaukiojo liberalistinė mintis, nes prieš *Dienovidžio* emė teltis sovietmečiu populiarūs intelektualiniai stiliai, kuris neįkandamas pastoviam *Apžvalgos* skaitytojui. Net tradicinė redakcinė *Apžvalgos* būtent dėl to per-nelyg „sumokslinto“ stiliaus (nuolatinis politikos, t.y. tos skilties, apžvalgininkas yra turbūt visiems čia gerai pažįstamas E. Vareikis), kuris tik vėliausiuose numeriuose pradėjo išsilykštinti iš nuobodaus paskaitiškumo ir įgauti daugiau žmogiškos gyvybės ir šilumos.

Krikščionių demokratų partijos leidiniui reikės dar gerokai pasitemti, norint pritraukti kuo platesnį skaitytojų ratą, ypač artėjant Seimo rinkimams. Pirmoji sąlyga — aprepti kuo daugiau ir aktualines temų, turėti pastovias rubrikas, pastovius apžvalgininkus ir komentatorius, reljefiškiau išsakyti partijos nuomonę įvairiais klausimais, ypač atsiliepiant į aktualijas. Žinoma, krikščioniškos demokra-tijos turėtų ir savo dienraštį, bet tai, ko gero, dar beveik neįgyvendinamas dalykas. Norint išsakyti visapusiškiau kad ir partijos gyvenimą, reikia laikytis gana pastovios autoritetų ir atkakliai ieškoti sistemingų autorių.

Sunkiausia man bus kalbėti apie savo laikraštį, t.y. *Dienovidį*. Tie, kurie jį pastoviai skaito, turbūt pastebėjo, kad jame vyrauja griežta teminė struktūra,

Lietuvos istorikas Pranas Čepėnas (1899–1980)

Istorikas Pranas Čepėnas mirė 1980 m. spalio 3 d. Worcester, Massachusetts. Jo mirties penkiolikos metų sukaktis buvo prisiminta Lietuvoje, Kaune. Ta proga prie namo Vydūno al. 61 buvo atidengta memorialinė lenta, kurioje pažymėta: „šiamė name 1932-1944 m. gyveno istorikas, visuomenės veikėjas, Lietuvių enciklopedijos redaktorius Pranas Čepėnas.“ Per iškilmes kalbėjo istorikas dr. Česlovas Laurinavičius, Kauno miesto atstovai — dėstytojas A. Dručkis ir kultūros skyriaus atstovė, giedotoja Šv. Antano bažnyčios chor. Lentą pašventino ir giminių var-du kalbėjo kun. Juozas Čepėnas, velionio brolelis. Po to, susirinkusieji dalyvavo iškilmingose šv. Mišiose Šv. Antano bažnyčioje. Dr. Česlovo Laurinavičiaus straipsnį apie Prano Čepėno istorinius darbus ir iškilnių nuotrauką išspausdino *Kauno diena*.

Pranas Čepėnas

Pranas Čepėnas gimė 1899 m. balandžio 4 d. Veleikių kaime, Daugailių valsčiuje, Utenos apskrity. Baigęs Šiaulių gimnazijų ir atitarnavęs Lietuvos kariuomenėje, studijavo istoriją Lietu-voje universiteto humanitarinių mokslų fakultete. Kelerius metus mokytojavo Kauno pradžios mokykloje ir taip pat Vinco Kudirkos liaudies universiteto bei dr. J. Tumėno brandos atestatai gauti kursuose. Nuo 1940 iki 1944 metų buvo Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto visuotinės istorijos katedros vyresnysis asistentas, o nuo 1946 iki 1949 metų lektorius Pabalti-

jo universitete, Vokietijoje. Didelė savo gyvenimo dalį Pranas Čepėnas paskyrė darbui enciklopedijose; 1931-1940 metais buvo *Lietuviškos enciklopedijos* sekretorius, o 1940-1944 metais vienas jos redaktorių. Gyvendamas JAV 1953-1967 metais buvo vienas iš *Lietuvių enciklopedijos* redaktorių. Taip pat rašė lietuvių spaudoje ir redagavo nemažai knygų, kaip *Lietuvos universitetas* (1971), *Kazio Ališausko veikalas Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės* (1972). Uo tomaj jo *Naujųjų laikų Lietuvos istorijos* pasirodė 1977 ir 1986 metais, išleisti Dr. Kazio Griniaus fondo. Pranas Čepėno veiklą žymintys eksponatai taip pat yra rodomi Daugailių mokykloje veikiančiame kraštiečių muziejuje, gražiai vedamame mokytojos Ritos Jurkevičienės.

aukštyn, pernai pasiekė beveik septynis tūkstančius, o šiomet del katastrofiškai didėjančio žmonių nuskurdimo tiražas vėl kiek nukrito. Bet jau yra pastoviu skaitytojų ratas, kurie be *Dienovidžio* neįsivaizduoja savo gyvenimo.

Kokias tendencijas pastebiu, organizuodama tekstus ir burdama *Dienovidžio* autorius? Pamažu formuojasi naujoji inteligentija, iš sovietmečiu, matyt, visai nesireiškęs žmonių. Pavyzdžiui, iš Kauno technologijos universiteto politinius tekstus pradėjo aktyviai rašyti technikos daktaras Kazys Blaževičius, nepaprastai vertingas ir aktualius krikščioniškos ir liberalizmo sankirtos aspektus jau kelintą kartą nagrinėja vilnietis filosofas Alfonsas Vaišvila, universiteto dėstytojas Algis Kasperavičius, Arūnas Vy-znėlis ir kiti. Turbūt nereikia plačiau pristatyti *Dienovidžio* nuolatinio politikos komentatoriaus Egidijaus Borkio, t.y. Daliaus Stanciko, kuris turi tikrą Dievo dovaną — analitinį protą ir klišės rėmą. Visuomet ryškūs dr. Vytauto Kubiliaus, Broniaus Kuzmicko, Vytautės Žilinskaitės, Gražinos Mateikaitės, na ir profesoriaus Vytauto Landsbergio tekstai. Nenoriu čia leisti į plačias lankas, bet turiu pažymėti, kad net tie autoriai, kurie anksčiau nenorėjo rodytis viešumoje (gal nedrįso, gal bijojo), dabar emė aktyviai dalyvauti formuojant krikščionišką ir demokratišką mintį. Na, o tokie profesoriai kaip Zigmas Zinkevičius, Antanas Tyla arba architektas Nalpalys Kitkauskas priklausė Lietuvių katalikų mokslo akademijai ir su *Dienovidžiu* yra nuo pirmųjų jo pasirodymo dienų. Beje, būtų galima atskirai kalbėti apie LKMA ir *Dienovidžio* santykius, bet tai būtų kito pranešimo tema. Šiaip ar taip laikraštis jau turi savo autorius, savo skaitytojus, savo stilių, ir jį išskirti postgimimines spaudos istorijos būtų nelengva. Jo egzistavimas dabar galima nutraukti arba brutalia prievarta, arba visiškų finansinių užsmaugimų. Bet aš tikisiu, kad antruoju atve-

ju neapleis Dievas ir Jūs, mieli taūčiai, savo prenumerata ir savo aukomis, nes tik Jūsų dėka *Dienovidis* egzistuoja iki šios dienos. Be Jūsų pasiryžimo jį palaikyti, laikraščio jau nebūtų buvę. Nuostirdžiausias ties Jums! Norėčiau dar sustoti čies intelektualiaisiais, jei taip galima pavadinti, katalikų spaudos leidiniais: mėnesiniu žurnalu *Naujasis židinys* — *Aidai* ir ketvirtinio, o kartais ir metinio religijos, filosofijos, meno leidinių *Logos*. Pasižiūrėkime į šių leidinių padėtį mūsų katalikiškoje spaudoje. *Naujojo židinio* tiražas 1990 metais buvo 10 tūkstančių egzempliorių, šiais metais — 1,200. Kas čia atsitiko, kad leidejai, panorę atgaivinti prieškarinio *Zidinio*, skirto intelektualini ir akademini jaunimui, tradiciją krikščioniškų žvilginių žiūrėti į meną, kultūrą, Bažnyčios istoriją, turėti tik tiek skaitytojų? Atsakymą duoda jie patys, išsireiškė, kad „praėjusiam leisti žurnalą neegzistuojančiai visuomenei, bet jį leisdami gal padėsime jai atsirasti“. O tai reiškia, kad tekstų turinui ir atrankai buvo iškelta aukšta reiklumo kartelė. Norėdami apsisvalyti nuo tekstų — šiukšlių, leidejai tam tikra prasme apsisvalė ir nuo skaitytojų. Pasięgę teksto kokybės sterilumo, jie uždarė duris daugeliui autorių, kurie neįstengia įveikti tos teksto kokybės ir redakcijos reikalavimų kompetencijos barjero. Bet to paties neįveikia ir skaitytojai, taigi prasideda užburtas ratas. Redaktoriai gali save raminti ne-bent tuo, kad jie išsiugdys autorių ir skaitytojų iš jaunimo, t.y. žurnalą skaitys ir jam rašys būsimieji Lietuvos inteligentija. Bet aš manau, kad katalikiškai intelektualiniai ir jautūs redaktoriai žurnalo, ir truputį apmaudu, kad tėvų pranciškonų leisti *Aidai* tarsi ištirpo *Naujojo židinio* struktūroje ir reikalavimuose. *Aidų* nebūkelio, *Zidiny* tarnauja tik gusapevė intelektualų, nors negali nesužadėti redaktorių pastangomis kurti aukštųjų sferų leidinį.

(Nukelta į 4 psl.)

Knygos, poezija ir balzamas

(Išpūdžiai iš Poetinio Druskininkų Rudens)

KĘSTUTIS KEBLYS

Buvo tai Druskininkuose ir buvo senokai. Bet spalio 20-21 dienų išpūdžiai dar gyvi, dar žiemos sniegą neužpūstyti.

Štai sėdime patogiose, teatrinėse kėdėse Druskininkų Kultūros centro vestibulyje (koks ten vestibulis – erdvi, šviesi salė, ir viskas) ir laukiame, kol viską pradės Kornelijus Platelis (pavarde reikėtų rašyti su viena didele ir trimis mažomis „p“: Platelis – poetas – publicistas – politikas). Be jo prie šnekėtojų stalo šėšelyje slypi dar du veidai: Vytauto Rubavičiaus ir Liudviko Jakimavičiaus. Šėšelyje, nes už jų nugaros didžiuliai langai, staciai stiklo siena, o lauke su rudens debesimis kavonėm žaidžia popietės saulė. Už stiklų matai medžius su paskutiniais geltonais lapais, praeivius Čiurlionio gatvėje, o tarp jų viduriu grindinio zigzaguojančius du poetus, regimai nesulaukusius šnektų pradžios ir truputį pagreitinius laiko slinktį į smagų vakarą.

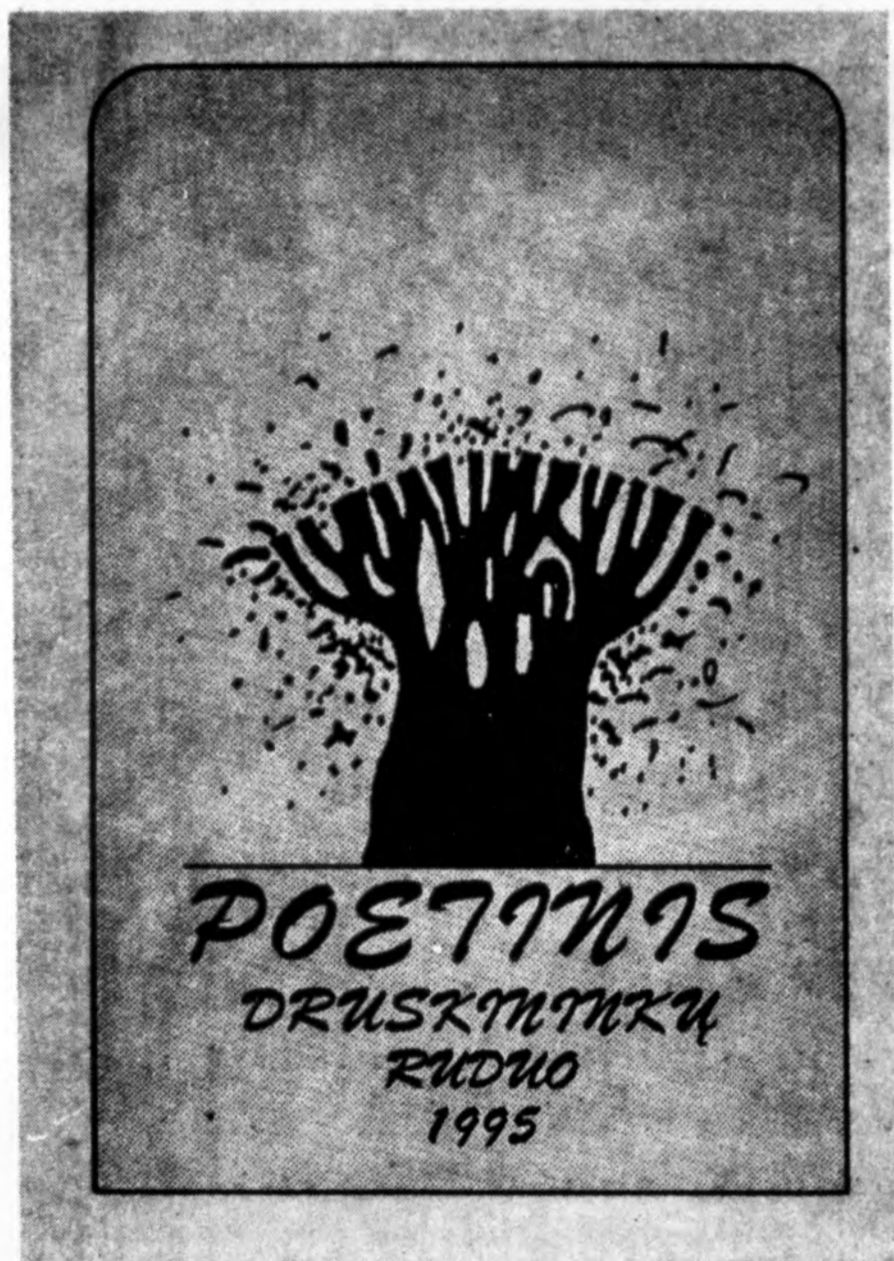
Puikus scenovaizdis tradiciniam renginiui, kuris vadinasi Poetinis Druskininkų Ruduo. Jis vyksta čia ar tik ne dešimtą kartą.

Anksčiau manydavau, kad tie Druskininkų rudens tai tik poetų susibėgimas, paūliojimas gausioj poezijos saustų. Bet, pasirodo, kad ne vien tik poezija, kad čia lyg ir minikonferencija (mes sakytume: studijų savaitgalis), pasiūlymas apie bendrus literatūros ir kultūros rūpesčius.

Druskininkų savivaldybės vicemeras Platelis pagaliau pradeda – jis vyriausias organizatorius, sumanytojas, vedėjas ir asis, kuri tuos rudenis suka. Kalba jis ramiai, dalykiškai, be jokių oracinių mandrybių, aiškiai nesistengia sukelti išpūdžio, kad jis čia ne tik svarbiausias, bet ir gauriausias. Pasako, kas bus, išdėsto visas žaidimo taisykles, išvardina renginio mecenatus, ir viskas. O tada prasideda rimtas kalbėjimas vardu „Metų knygos ir literatūros procesas“.

Sakau „kalbėjimas“, nes tai nebuvo nei paskaita, nei simpoziumas. Paprasčiausiai, priekyje sėdintis Rubavičius pakvietė jauną, gražią mergaitę trumpam pranešimui. Pasirodo, kai tai buvo Renata Šerelytė, neseniai išleidusi pirmą savo prozos knygutę. (Daug kuo rizikuodamas, drįstu tvirtinti, kad jei mūsų Algirdas Landsbergis save vadindavo didžiausiu lietuvių rašytoju, tai Šerelytė lengvai galės save vadinti gražiausia lietuvių beletriste.) Šerelytė kažką kalbėjo apie miesto-kaimo tematiką ir personažus dabartinėj prozoj. Maždaug tai, kad kaimas jau sužaistas, senas ir nebejudus, kad beliko miestas (turbūt įdomus) su visu savo fiziniu ir dvasiniu šiukšlynu, po kurį braidžioja šiuolaikiniai prozininkai. Nežinau, ar ji taip teigė, bet didelė dalis klausytojų suprato, kad čia tik Gavelis, Skabliauskaitė ir Ivanauskaitė, o visi kaimininkai nebejudus ir verti užmiršti.

Kilo gyvos diskusijos. Net karštos. Vieni protestavo, kad klausimas iš viso neaktualus, nei veiksmo vieta ar personažų etnografinė priklausomybė neturi nieko bendro su menine kūrinio verte. Antri teigė, kad tai išdėstytė nurašyti kaimą, o aštriai miestietiškos prozos priešininkai, pasitelkę Gavelį kaip siaubingą pavyzdį, teigė, kad metant kaimą iš literatūros bus išmestas ir dvasingumas, ir visa tai, kas praityje buvo gera. Šią liniją aštriai susumavo Kultūros barų redaktorius Bronys Savukynas, atsikirdamas referentui, kad „Gavelio

Poetinio Druskininkų Rudens '95 programos viršelis. Rengėjai: Lietuvių PEN centras, Druskininkų Kultūros centras. Rėmėjai: Druskininkų savivaldybė, Austrijos firma „Sebastian Stroh“, Lietuvos Kultūros ministerija.

šūdas ir Donelaičio šūdas toli gražu ne tas pats“.

Taigi diskutuota buvo smagiai, žodžiai skėlė žiežirbas, ir moderatoriams nereikėjo lieti prakaito, norint išjudinti publiką. Bet taikliausiai visą šią problematiką susumavo Vytautas Bložė, Druskininkų poetas „senior citizen“, sakydamas maždaug štai ką. Kaimas, tai Dievo sukurtas pasaulis, tai vieta, kur žmogus tęsia Dievo pradėtą darbą, kur vyrauja harmonija, ramybė, džiaugsmas ir tvarka. Užtat rašytojui nesunku rašyti kaimo tema: jis turi tik truputį pasistenkti, ir viskas lyg savaime sukurta į savo vietą. Tuo tarpu miestas yra žmogaus rankų darbas, užtat netobulas. Jame vyrauja chaosas, neapykan-

ta, purvas ir šlykštuma. Tai žmogaus nelaimė. Bet antra vertus, miestas yra versmė dideliems meno kūriniams. Sunku sumegzt siūlus tame chaose, bet literatūra turi paliudyti žmogų, jo vidų ir liudyti kuo teisingiau. Bėda, kad mes patys šiandien dažnai kuriam tą tikrovę, bet jos nematom ir visai nesuprantam. Tada grožinės žmogaus nelaimė, jo menkumu, grožinės pačiu purvu, kurį jis brenda. Tikras menas viską nuskaidrina, išgryna, net akta, net pornografiją. Bet tai gali padaryti tik aukštos moralės kūrėjas, kuris mato esmę ir moka ją išreikšti, kuris žmogaus neniekina ir nesmukdo, bet kelia ir taurina. Tai ne ciniko darbas. Teisybę sakant, Bložė šį mig-

Druskininkų Poetinio Rudens '95 strategiją aptaria poetai Sigitas Parulskis ir Liudvikas Jakimavičius. Druskininkų Poetinio Rudens metu įteikiama Jotvingių premija šiais metais buvo apdovanotas Sigitas Parulskis. Džozos Barysaitės nuotrauka

los pjaustymą atliko jau po kavos pertraukos, antroje šnekybų dalyje, kuri buvo skirta poezijai. Čia kalbėjo pats Platelis, teigdamas, kad poezijos knygų išėina daug, bet kritikos mažai – per mažai, kad nušviestų tai, kas vystosi. Po jo Jakimavičius įrodinėjo, kad dabartinė poezija atsisakė ankstesnio publicistinio skambesio ir traukiasi gilyn į save. Priremtas bandė kalbėti ir Sigitas Parulskis, bet jis lyg ir save taupė, nujausdamas artėjančius laurus, o pasakė tik tiek, kad nesvarbu, ar poezija įdomi, ir kad jaunųjų poezijoj nėra idėjų. Iš publikos buvo pašnekėta apie poezijos dvasingumą ir uždaramą (pirmojo stoka, antrojo perteklių), tačiau gilesnių diskusijų neužsimezgė.

Publikoj ugnies neįskėlė ir paskutinioji dienos šneka, Mindaugo Kvietkausko (jauno poeto, literatūros studento) rimtai perskaitytas referatas. Pritardamas Plateliui, jis sakė, kad poezijos kritika dabar panaši į kalbėjimą sau pačiam. Užtat šio laiko literatūrinis procesas atrodo kaip per pirštus tekantis vanduo.

Na, o vakare atėjo metas pačiai poezijai. Tame pat vestibulyje vyko literatūros vakaras, gana tradicinis savo sukirpimu, bet įvairus skaičiaisiais poetais. Rengėjai lyg ir norėjo įrodyti, kad Druskininkai tai jokia provincija, kad čia suplaukia poetai iš viso pasaulio. Poezija skambėjo ne tik lietuviškai, bet ir angliškai, latviškai, rusiškai ir net rumuniskai. Tikras internacionalas. Skaitė Aldona Vesčiūnaitė (Australija), Laima Sruoginytė ir Vitalija Bogutaitė (JAV), net keturi iš Latvijos: Leonas Briedis, jo rumunė žmona Maria, Edvinas Čiupras ir Linardas Žolnerovičius, jaunas ir labai intensyvus poetas. (Beje, nežinau, kaip iš tikrųjų rašosi save tie latviai, nes mūsų mieli broliai lietuvininkai vis dar laikosi archaiskos ir piktinančios mados daryti viso pasaulio žmonių pavardes.) Tikrieji lietuviai atstovavo Stasys Jonauškas iš Sėdos ir nedraisi vilnietė Neringa Abrutytė, neseniai pasirodžiusi su pirmąja knyga „Lietuvos „ambasadorių“ atranka kėlė šiek tiek abejonių, ypač kai šalį buvo matyti tokios figūros kaip Vytautas Bložė ir Aidas Marčėnas.

Po rimtosios dalies prasidėjo linksmoji. Ne šokiai ir žaidimai, bet tai, ką pavadinčiau girtų poetų vakaru (oficialioj programoj tai vadinosi naktiniais poezijos skaitymais). Šiam spektakliui visi nugarmėjo į pirmą aukštą, į kavmę, kurioj, kaip dabar Lietuvoj įprasta, galėjai gauti ne tik kavos, bet ir žymiai kietesnių skysčių. Visa tai, kas sekė, priminė baro scenas, matytas ne vienam kaubojiškam filme. Ant nedidelės pakopos kampe prie mikrofono įstaitė Benas Januševičius, jaunas, bet dar jauniaus atrodantis poetas. Jam teko baisiai sunki pareiga diriguoti vakaro eigą. Su nuostaba tenka pažymėti, kad jis savo užduotį atliko su stulbinančia rimtimi, geležine kantrybe ir neįtikėtina ištvėrme likt visą vakarą blaiviam.

O darbas buvo nelengvas. Januševičius iš eilės kvietė jaunuosius poetus pas save ant platformos, trumpai juos pristatydamas menkai klausančiai, bet smarkiai užiančiai publikai. Retkarčiais jis lyg ir prašydavo tylos, bet dažniausiai ignoruodavo apie jį siaučiantį chaosą, neprarasdamas nei gabalėlio vėsumos.

Ne ką lengviau buvo ir poetams. Jie liejo savo širdies posmus, savo kūrybinius perlus į erdvę, pripildytą triukšmo, alaus butelių skimbėjimo, kikenimų ir nepagarbių komentarų. Išjuokti ir pašiepti, jie nepasidavė, ir nei vienas supykęs nenutraukė savo eilių skaitymo. Stebėtina jaunimo ištvėrė, staciai kietaodiškumas.

Nemandagių replikų poetams buvo girdėti iš visų kavinės kampu, tačiau labiausiai čia pasireiškė arti platformos sėdėjęs

Eugenijus Ališanka

kas baus, kai sugrįši iš nuodėmių krašto, matau, tartum baržą, rūdus pakrauta, dūsta eilėraštis nakties pakraštų, taip, trapūs priebalsiai dūžta po tavo gyvenimo svoriu, bet vis nesavaresnis tampa pirmykštis skiemuo, nuoga lygties lygybė kerta dienas tartum bėgiai, kuriais traukiniai nesulėtinę greičio prasmenga tavin, taip, tai galinė stotis, kur peronus klajoja šešėliai, ieškantys savo idėjos, savo atvaizdo, savo sielos, bet kai palinkstu virš giljotinos, virš stalo, kuriuo irias euforiškas sapnas, išsigastu širdies: tyloje, aidžiuose sąmonės tuneliuos pėdsakai baigias, baigias atsargos, ant rankų ir koju gula drėgmė, tartum gulėčiau lig ryto turtinų žolynų gilmėj ir toltų blunkantys grūzulo ratai, palikę mane įkvėpimo valiai

sub specie aeternitatis

tad tebūnie tik lengvas vėjo dvelksmas, nuslydus gomuriu žemyn nenugalėta balsė ir yno lašas, riedantis taurės kraštu, skalsus lyg atmintis, štai vakaras prieš mus, štai stiklas, rudens lietus, štai mes, palinkę viršum stalo, lyg pasakoj be galo, tylūs

Poetas Eugenijus Ališanka gimė 1960 metais Barnaule, Altajaus krašte. Nuo 1962 metų gyvena Vilniuje. Yra baigęs Vilniaus universiteto Matematikos fakultetą. Šiuo metu Eugenijus Ališanka yra Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininko pavaduotojas, dirba Kultūros ir meno instituto moksliniu bendradarbiu. Poetas išleido dvi knygas. Pirmasis rinkinys *Lygiadienis* (1992), kaip geriausias metų poezijos debiutas, yra apdovanotas Zigmo Gėlės premija. Antroji eilėraščių knyga *Pelno miestas* pasirodė 1995 metais. Eugenijaus Ališankos eilės – tai moderni, intelektualai, galbūt ne spalvų, ne aistrų, bet minties ir susimąstymo poezija, kurios audinyje: „...atminties išlydis, vėl sapno draiskana, randuotas vienatvės krateris...“ Keliasluoksnė mintis atsiskleidžia, skaitant eilėraščių kelis kartus ir nugalint pirmąjį savo, paprasto skaitytojo, norą – greitai surasti tekste ritmo ar metaforos tingų, girdėtą, atpažįtamą ar geidžiamą grožį.

Eugenijus Ališanka yra almanacho *Miestelėnai* redaktorius ir sudarytojas. Iki šiol pasirodė dvi *Miestelėnų* knygos. Almanacho originalius ir verstinius straipsnius, grožinę pasirodė vienija miesto. kaip kultūros ir civilizacijos centro, miesto, kaip mūsų kasdienio buvimo vietos, tema. Prie miesto temos almanache tik iš pirmo žvilgsnio netikėtai šliejasi kitos – postmodernizmas, Rytai, religija.

Gruodžio 1 dieną 11 v.r. University of Illinois at Chicago, 263 BSB auditorijoje, Eugenijus Ališanka susitiks su Lituaniistikos katedros studentais.

Susitikti su poetu kviečia ir Amerikos lietuvių meno draugija. Eugenijaus Ališankos kūrybos vakaras įvyks gruodžio 2 dieną, 6 v.v., Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje.

Liudvikas Jakimavičius, poetas ir redaktorius, pirmojoj sesijoj rimtai kalbėjęs literatūros proceso klausimais, dabar jau kiek atsileidęs ir truputėlį linksmas. Ramybės jis nedavė nei vienam skaitančiam, net mergaitėms, vis sūkaudamas tai „per ilgus“, tai „sentimentalus“, tai „ne taip kirčiuojį“, tai „oi, kaip gražu“, tai griebdamasis už kokios metaforos ir liepdamas pataisyti. Bet ir jam atėjo atsiskaitymo valanda. Kai

jis užlipo pas Januševičių skaityti, jo nuskriaustieji ir kita atpildo trokštanti publika nei negalvojo nutilti. Ir taip per penkias minutes Jakimavičius, maldaudamas tylos bei dėmesio, bandė pradėti, bet nenusivarė toliau negu eilėraščio pavadinimas. Ir tas buvo publikos išjuoktas. Šis epizodas, jei kas būtų nufilmavęs, galėtų rungtyniauti su geriausiu mūsų „Trečiojo kaimo“ skicu. Nežinia, kiek dar ilgai šis vai-

dienai sklyant lieki atbrailos atspindį, koridorių aidas išplėšia žvakę iš rankų ir dega jau molis, tebūnie vidury, atvira valanda, bet ne laikas yra tarp taškų, gal punktyras, tiesė, susisiekiantys pirštai, tebūnie šiam skersvėjų metas, kai plyšta debesys, plaukiant dūmų virš lapo ryškėja uždrausta teritorija, niekas neatsako: tyla gomury, durys ant girgždančių vyrių

vakarinės vėžės

tirpsta žvakės palikdamos švytintį rūką veide

tai kasmet kartojas mišios už mirusį mūsų atvaizdą

kasmet sniegas virš irstančių kopų baltesnis

ilgesnės žiemos naktys nei mūsų spindesys

kasmet

Įspūdžiai iš Poetinio Druskininkų Rudens

(Atkelta iš 3 psl.)

pora, kurie vos vos užsikapstė ir sunkiai besugaudė po lapą krypuojančias teksto eilutes. Kiek iš viso buvo skaitančių, nežinau. Gal apie dvidešimt, nes po šešiolikto teko kapituluoti, kadangi už mūsų, kampe pradėjo girdėtis rimtesni alkoholio simptomai, su dūžtančiais buteliais, grumtynėmis ir viskuo. Senam žmogui, nors ir tolerantiškam, vis dėlto yra ribos.

Kitą rytą, daugiau ar mažiau išsimiegojus, publika rinkosi rimbom diskusijom apie knygų leidybą ir autorių-kūrėjų rinkoje. Visada provokuot mėgstantis Vytautas Rubavičius įžangoje karčiai kritikavo dabartinę literatūros būklę, požiūrį į Vakarų kultūrą, naujų mitų kūrimą. Paskum jis kaltino leidybą, kad jie nesilaiko rinkos principų, o pelną daro iš vyriausybės subsidijų. Diskusijoje paaiškėjo, kad vyriausybė tikrai smarkiai remia knygų leidybą — štai kodėl dabar, nepaisant pirkėjų stokos, Lietuvoje išleidžiama tiek daug naujų (ir gerų) knygų. Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas patikslino, kad leidyklom valdžia padengia tik nuostolį, bet nekrauna pelną.

Tolimesnis kalbėtojas, Almis Grybauskas, paaiškino, kaip Kultūros ministerija sprendžia, kurių knygų leidimas yra reikšmingas. Jis išskėlė keletą kuriozų (kaip valdžia gali apsieiti be juokingų sprendimų?), kurie išsiskiria publikos nuostaba ir pasipiktinimu. Bet greit buvo prieita išvados, kad problema ne kultūros ministerijos paikumas (paminėtos keistenybės buvusios tik išimties), bet finansų ministerijos skūpumas — išmokama tik dalis subsidijų, numatytų biudžete. Imtasi visuomeninės akcijos — Poetinis Druskininkų Ruduo

Šiemetinio Poetinio Druskininkų Rudens metu Druskininkų Kultūros centre vyksta naktiniai poezijos skaitymai: (iš dešinės į kairę) Mindaugas Kvietauskas,

Benas Januševičius, Liudvikas Jakimavičius.

Džozos Barysaitės nuotrauka

priėmė rezoliuciją — laišką ministrui pirmininkui Šleževičiui ir ragino valdžią visą prižadėtą 1.9 milijonų litų sumą nedelsiant išmokėti knygų leidybai.

Priešpūt dar kalbėjo keli leidyklų atstovai, o apacioj stovėjo stalai, apdėti tų leidyklų naujesnėm knygom. Nors kultūrininkų kišenėse švilpiai vėjai, buvo matyti ir knygas nusiperkančių.

Šeštadienio popietę ir vakare vyko dar daug įdomių dalykų, bet, deja, teko Druskininkus palikti ir grįžti Vilniui. Pasilike pasakojo, kad jaunieji poetai atliko „akciją“ — Druskininkų žemės ir kultūros paveldo apsaugai. Šeštadienio popietę ir vakare vyko dar daug įdomių dalykų, bet, deja, teko Druskininkus palikti ir grįžti Vilniui. Pasilike pasakojo, kad jaunieji poetai atliko „akciją“ — Druskininkų žemės ir kultūros paveldo apsaugai.

vyko naujų knygų pristatymas, dalyvaujant leidyboms ir autoriams, o vakare laureatų poezijos vakaras. Ten buvo įteikta metinė Jotvingių premija Sigitui Parulskui. (Jis jungiasi į galingą, anksčiau šią premiją laimėjusių laureatų sąrašą, kuriame skaitome tokias iškilias pavardes kaip Bložė, Bradūnas, Nagys, Nyka-Niliūnas ir Geda.) Vakare skaitė ir įvairius poetinio rudens konkursus laimėję poetai. O viskas baigėsi vėl kavinėje, kur vyko „žaismės“ poezija — naktiniai poezijos skaitymai prie vyno taurės. Turėjo ten būti gerokai smagu, nes daugelis klausėjų nelabai galėjo atsiminti, kas vyko. Tik Jakimavičius sakė (o paskui savo laikraštį ir parašė), kad nelaimėjo premijos, kurią

skyrė Sebastian Stroh gėrimų firma, viena iš konferencijos sponzorų, už eileraštį, giriantį jų produktą — Maurerio balzamą. O eileraštis buvęs maždaug toks:

*Net Brazauskas į Panamą
Vežus Maurerio balzamą.*

Baigiant, pora susumuojančių pastabų. Konferencijoj dominavo jaunimas. Veteranų buvo ne daug. Atrodė, kad daugelis Vilniaus „senųjų vilkų“ Druskininkų rudens laikui nerimtu daiktui, jaunimo pažylojimu, todėl lieka namie. Gal ir be reikalo. Tiesa, pranešimai ir diskusijos nebuvo labai aukšto akademinio lygio, bet įspūdį paliko aktyvus publikos įsijungimas pokalbin, laisvas pasikeitimas mintimis,

jaunimo drąsa svarstyti rūpimus kultūros klausimus, nesidrovinti savo neortodoksiškų pažiūrų. Nors jaunatviška bohema ten kartais ir peržengė civilizuoto elgesio ribas, tačiau bendra tendencija po vienu stogu lengvai svarstyti rimtas problemas, ir gerai paūžti, yra sveikintina, nes pasiūlo alternatyvą Lietuvos kultūrinuose susibūrimuose praktikuojamam krakoliniam formalumui ir perdėtos rimties nuoboduliumi.

Kornelijus Platelis žada toliau tęsti šią smagią Poetinio Druskininkų Rudens tradiciją. Jam reikėtų spauti ranką už ligšiolines pastangas ir palinkėti sėkmės, išlaikant Druskininkus Lietuvos kultūrinio bruzgesio žemėlapyje.

Krikščioniška demokratinė mintis

(Atkelta iš 2 psl.)

Krikščioniškoji filosofijos ir meno klasika (žurnale daug vertimų, jie atlikti gana rūpestingai), papuošta šių dienų aristokratiškais krikščionybės korifėjais (aišku, nelietuviškais), teikia žurnalui tikro išskirtinumo. Net politinės apžvalgos čia skiriamos, kaip pažymi jų autorė, intelektualų elitui. Norėdama labiau perteikti žurnalo kryptį ir stilų Lietuvos pacituoti vieną tokios apžvalgos sakinį: „Tokių būdu nubrėžus tiesinę projekciją nuo priklausomybės vienam iš paradigminių blokų iki partinio apsisprendimo, dešinysis visuomenės blokas susiaurinamas iki dešiniųjų partijų rėmėjų, o visi praėjusiuose rinkimuose 'kajomis' balsavę piliečiai vienu rankos mostelėjimu nurašomi 'į kairę'“. Turbūt suprantat, kad nuauštas iš tokių sakinių leidinys negali labai pretenduoti į demokratišką... Jis to ir nesiekia.

Logos, kurį leidžia jau ne vieną kartą JAV viešėjusi Dalia Stancienė, irgi skirtas filosofams, inteligentams, nors, anot redaktorių, čia yra ko pasiskaityti ir paprastam žmogui. 1990 metais, kai Logos pasirodė, jo tiražas buvo 10 tūkstančių egzempliorių. Šiandien — 3,000, o ir tuos nelengva parduoti. Žurnalas storas, jame griežtai laikomasi struktūriškumo: pristatomi Vatikano II dokumentai, Popiežiaus naujausios enciklikos, „Aktualiosios minties“ skyrelyje rašo jauni kunigų seminarijų, universitetų autoriai. Logos tikrai yra demokratiškesnis už Naująjį židinį ir tekstų parinkimu, ir apipavidalinimu. Čia daug vietos skiriama religiniam menui, pristatomi nauji dailininkai. Labai reikalinga rubrika „Savokos ir terminai“, kur skaitytojas pratinamas prie jam neįprastos filosofinės ar religinės terminologijos.

Gaila, kad Logos (daugiausia dėl lešų stokos ir, matyt, dėl to, kad redaktorė smarkiai užsiėmusi knygų leidyba) pasirodo retai, neregulariai. Šis leidinys kažkuo primena prieškarinį Židinį, jame aiškiai pabrėžiama neotomistinė filosofinė kryptis. Redaktoriui galima padaryti priekaištą, kad žurnale nusveria vertimai ir religiniai tekstai, todėl tikėtis daug skaitytojų pasauliečių, ateisiančių iš ateizmo visuomenės, nėra kaip.

Labai gaila, kad iki šiol nėra katalikiško dienraščio, koks buvo XX amžius. Ir, matyt, greit dar nebus dėl grynai objektyvių priežasčių: jam atsirasti dar netinkama politinė ir ekonominė aplinka, dar neužaugo, neišsivystė krikščioniškų pažiūrų žurnalistai, kurie, sujungdami idealizmą ir pakankamo lygio materialinį suinteresuotumą, mokėtų daryti tokį leidinį. Posovietinėje ir pokomunistinėje Lietuvoje tai būtų atkaklus, sunkus, nepaprastos kantrybės reikalaujantis darbas. Mes dar neįšmokom dirbti sąžiningai, iš idejos, o ne vien duonos kąsnį užsidirbdami. Tokie, deja, esam — nepakantūs kito nuomonei, įtari, arogantiški, ambicingi. Šie bruožai būdingi ne tik leidyboms, bet ir Lietuvos politikams, menininkams, įvairių sričių specialistams.

Bet katalikiško dienraščio, kasdieninio krikščioniškos ir demokratinės minties ugdytojo, šandienos Lietuvai labai reikėtų. Pirmiausia jis turėtų būti nepartinis, nes net ir dorčiausia partija paisys pirmiausia savų interesų. Jis turėtų būti tikrai demokratiškas ir žmogiškas, t.y. visas problemas ir visas žinias pateikti su meile ir rūpesčiu, o ne iš aukšto, laikydamas skaitytoją mažiau išmanančiu ar išprususiu. Sovietinis žurnalistas toks ir buvo: j autorius, j skaitytojus jis buvo išmokytas žiūrėti iš aukšto, su lengva panieka ar globėjyšku atlidumu. O j visokius viršininkus reagojo pataikūniškai, bailiai, nuolaidžiaudamas. Tarp jo norų, galimybių ir realybės kartais susidarydavo tokios žirkles, kad vargšas redaktorius ar jo žurnalistas tapdavo apgailėtina figūra, besitrinanti partinio aparato koridoriuose ir laukianti nurodymų iš aukščiau, pabarimų ar papeikimų. Baisūs tai buvo laikai, ir tik dabar galim pradėti kalbą apie krikščioniškumą, apie demokratiją, apie ateitį, j kurią žiūrime su viltimi, bet ir su baime: o jeigu viskas pasikartos iš naujo, tik rafinučiau, bet dėl to dar laikiau?..

Kuriasi Europos skulptūrų parkas prie Vilniaus

Šių metų rugsejo mėnesio viduryje New York'e lankėsi Gintaras Karosas, Europos skulptūrų parko Lietuvoje įsteigėjas ir dabartinis jo direktorius. Šis skulptūrų parkas yra apie 15 kilometrų nuo Vilniaus, Joneikiškių kaime, Vilniaus rajone. Jis yra netoli geografinio Europos centro, kurį 1983 metais nustatė Prancūzijos Nacionalinis geografinis institutas. Dabartinis Europos skulptūrų parkas apima 100 hektarų žemės ir susideda iš kalnelių, tvėnkinių, beržų, ažuolų ir pušų, tarp kurių yra įkomponuotos skulptūros.

Gintaras Karosas, i Ameriką atvykęs pirmą kartą, čia praleido mėnesį. Jį parinko didžiausias

pasaulyje verslo laikraštis *The Wall Street Journal*, turintis programą „Generation X-ellenė“, pagal kurią kiekvienais metais parenkami 20 jaunų žmonių, visokių sričių darbuotojų, iš Vidurio ir Rytų Europos šalių, kurie yra pasitaravę naujom idėjom diegti ir pritaikyti savo kraštuose. Sąlygos yra, kad turi būti kompetentingas savo profesijoje, turi būti jaunas ir turi būti stumiantis jėga reformoms ir permianoms Vidurio ir Rytų Europoje. Gintaras Karosas atitiko visus šiuos reikalavimus, ir JAV vyriausybė finansavo jo kelionę į Ameriką.

Atvykęs į Ameriką matė daugiau kaip 40 įvairių muziejų:

Washington'e, Philadelphijoje, Minneapolis, San Francisco, Santa Fe ir New York'e. Amerikos muziejų direktoriai ir kuratoriai susidomėjo, kad Europos parke, Lietuvoje, kuriama permanentinė skulptūrų kolekcija, skirta reprezentuoti vėliausius skulptūros pasiekimus. Jie kviečia Gintarą Karosą bendradarbiauti su jais. Atsiranda galimybės plėsti Europos parką Lietuvoje ir toliau kurti permanentinę kolekciją. Ateina tarptautinis pripažinimas ir tai skatina užsienio turizmą, kuris ekonomiškai svarbus Lietuvai.

Gintaras Karosas baigė Dailės akademiją Vilniuje, specializavosi skulptūroje. Jis yra didelių organizacinių gabumų jaunas žmogus (27-erių metų) ir dirba su dideliu entuziazmu ir pasišventimu įgyvendinti savo idėjas Europos skulptūrų parko išvystymui.

Karosas pirmas Lietuvoje sukūrė pelno nesiekiančią organizaciją, kuria laikosi Europos parkas. Lietuva buvo ilgą laiką atitverta nuo pasaulio, ir todėl yra laikas, kad ateitų naujų įtakų ir išryškėtų naujų krypčių skulptūros mene iš visų kraštų.

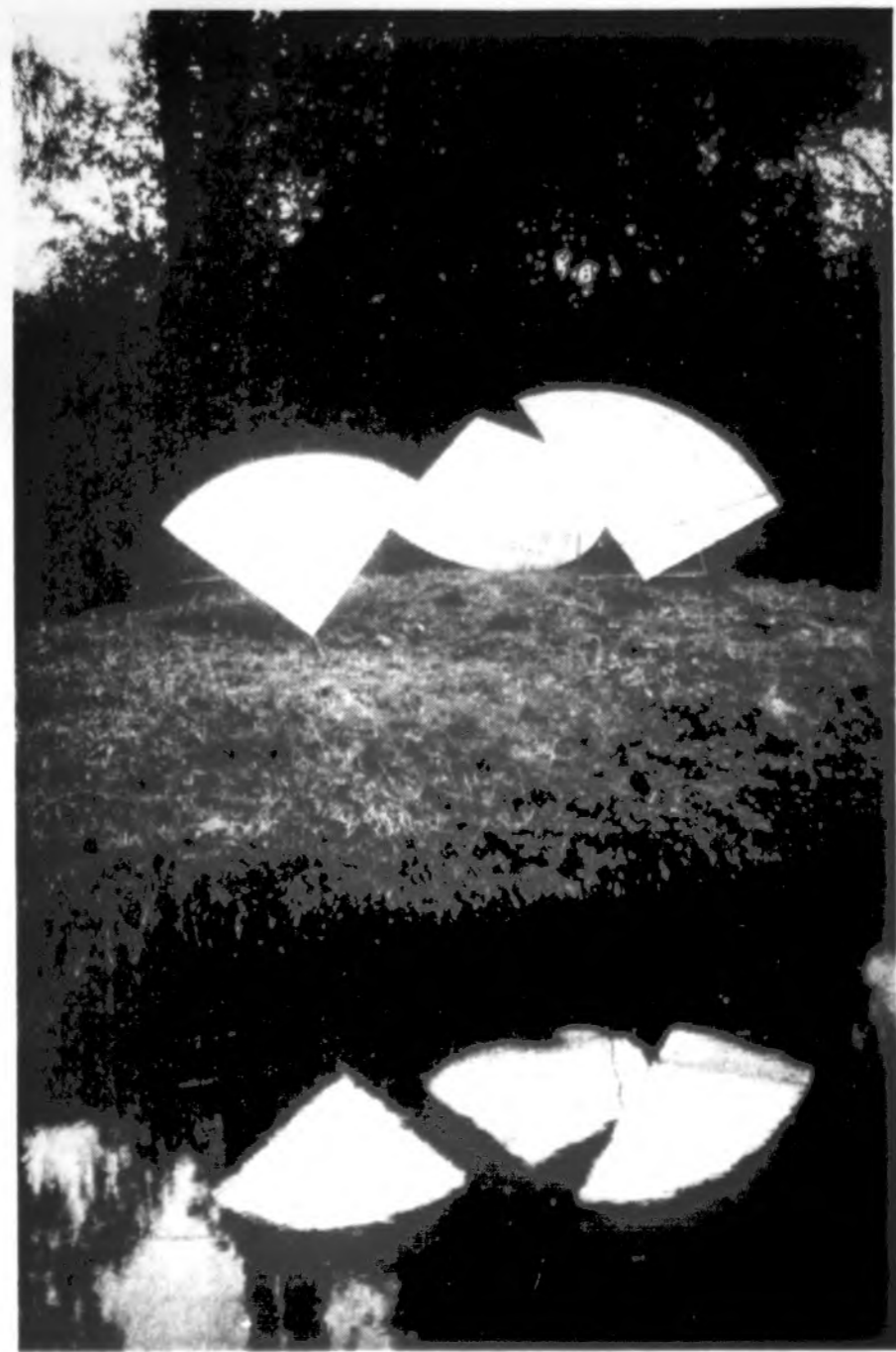
Europos parko vadovybės rūpesčiu kasmet yra rengiami simpoziumai, per kuriuos lietuviai, o taip pat kitų valstybių menininkai gali pateikti savo novatoriškus projektus. Juose jau yra dalyvavę menininkai iš 13 šalių, iš jų tarpo yra pastatytos 36 permanentinės skulptūros. Vėliausiam simpoziume, vykusiame 1995 metų vasarą, dalyvavo septyni skulptoriai: keturi japonai, vienas iš Kipro ir du amerikiečiai.

Viena iš pakviestųjų amerikiečių buvo skulptorė Elena Urbaitė (Urbaitytė), gerai žinoma New York'o menininkė. Ji yra pirma išėivė lietuvė, pastačiusi skulptūrą Europos parke. Tai trijų dalių „environmental“ skulptūra, pavadinta „Reflekta“ — padaryta iš nerūdijamo plieno plokštumu, perkirstų raudonomis linijomis. Ši skulptūra savo egzistencija darniai komponuojasi į ją supančią erdvę. Kintanti saulės šviesa reflektuoja nuo skulptūros plokštumų ir vandenį, įvedama naujų vizualinių efektų, ir toliau žaidžia su medžių ir dangaus kontūrais.

Įdomi yra parke pastatyta japono Nobua Misunasi skulptūra, kuri vadinasi „Saulėgraužis“. Lietuvoje iš medinių lentelių sukurtas trečdalis saulėgraužis (transformuoti žiedo geometriniai suaugimai). Kitos jos dalys yra Brazilijoje ir Japonijoje.

Visos tos gražios idėjos reikalauja realios finansinės paramos. Skulptūrų parką reikia prižiūrėti ir jį išlaikyti. Lietuvoje sunkiai keičiasi mąstymas ir naujos idėjos — kone visose gyvenimo ir

kūrybos srityse — ne taip lengvai suprantamos. Silpni įstatymai ir netobula mokesčių sistema ne tik nepadaeda, bet dar ir sunkina sąlygas kultūros klestėjimui Lietuvoje. Bet atsiranda ir lietuvių tarpe žmonių pasišventėlių, kurie, nepaisydami sutinkamų sunkumų, stumia istorijos ratą pirmyn, skindami ir Lietuvos kultūrai kelią į ateitį.

Elena Urbaitytė

„Reflekta“, 1995
Nerūdijamas plienas
Europos skulptūrų parkas Lietuvoje

Skulptorė Elena Urbaitytė su Europos skulptūrų parko direktorium Gintaru Karosu 1995 metų vasarą Vilniuje.